

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Psikiyatrinin Kısa Tarihi

Kazım Cihan CAN¹, Tarık Tuna GÖZÜTOK², Şahap ERKOÇ³

ÖZET

Bu yazıda, ülkemizin yüz yıllık tarihinde psikiyatri disiplininin bilimsel ve pratik alandaki değişimini ana hatlarıyla özetlemeyi amaçlıyoruz. Bu çaba, bir bakıma ülkemizin tarihine ışık tutan bir serüveni yansıtmaktadır. Psikiyatri hastaneleri, psikiyatri eğitimi ve uzmanlaşma, psikiyatri alanında yayınlanan akademik eserler, psikiyatri meslek örgütleri ve psikiyatri alanındaki bilimsel etkinlikler gibi alt başlıklarda kayda değer gelişmeleri çalışmamıza dahil ettik, böylece asırlık psikiyatri çalışmalarının başlangıç günlerinden günümüze uzanan yolunu çerçevelemeye çalıştık. Bu sayede, ülkemizin modernleşme öyküsündeki psikiyatri rolü hakkında fikir verirken, aynı zamanda akıl ve ruh sağlığı hizmetleri alanında kat edilen mesafeyi değerlendirerek, gelecekteki iyileştirmeler için bir temel oluşturmayı hedefledik. Cumhuriyet'in kuruluşunda, devralınan 20 kadar nöropsikiyatrîst ve tek akıl hastanesindeki 300 psikiyatri yatağı ile başlayan bu süreç, günümüzde hala hizmet vermekte olan 4000'i aşkın psikiyatriste ve yirmi bine yaklaşan psikiyatrik yatak kapasitesine ulaştı. Türkiye'de Psikiyatri, sadece niceliksel değil aynı zamanda niteliksel olarak da kendi alanını genişleterek tarihsel evrimine devam etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türk Psikiyatri Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Tıp Tarihi

ABSTRACT

A Brief History of Psychiatry in the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye

In this review, we aimed to outline the scientific advances and service capacity in Turkish psychiatry within the century-long history of the Republic. We propose that the history of Turkish Psychiatry also sheds light on the history of our country. We have reviewed significant milestones in Turkish Psychiatry; the establishment of psychiatric hospitals, the development of formal psychiatry training, academic and scientific proceedings and the founding of professional organizations in the Republic era. We aimed to offer insights into the role of psychiatry in the modernization of our country, as well as to establish a foundation for future improvements by evaluating the progress made in the field of mental health services. The story that began with 20 neuropsychiatrists and 300 psychiatric beds in one mental hospital has now reached over 4000 psychiatrists and twenty-thousand psychiatric beds. Psychiatry in Türkiye continues its historical evolution with expansion in size and advancements in quality.

Keywords: History of Psychiatry in Türkiye, History of the Republic of Türkiye, History of Medicine

GİRİŞ

Osmanlı'da XIX. yüzyıl itibarıyla başlayan modernleşme hemen hemen her alanda uzun bir zamana yayılmıştır. Modernleşme sürecinin en belirgin gözlemlendiği alanlar arasında tıp öne çıkmaktadır. Modern tıbbın evriminin en rahat anlaşılabileceği alanlardan birisi de hiç kuşkusuz Batı için de oldukça genç ve dinamik bir tıp disiplini olarak ortaya çıkan psikiyatridir.

Osmanlı'ya sığınan İtalyan asıllı hekim Luigi Mongeri'nin Süleymaniye Bimarhanesi'ne başhekim olarak atandığı 1856, ülkemizde modern psikiyatrinin başlangıç tarihi olarak kabul edilebilir (Erkoç ve Artvinli 2011). Mongeri'nin, bimarhanede tedavi gören hastaların içinde bulundukları fiziksel

koşulları iyileştirme konusunda yaptığı radikal düzenlemeler, onları zincirlerden kurtarması ve tıbbi anlayışı merkeze alan yaklaşımı, kısaca psikiyatrik hastalara yaklaşımda ortaya koyduğu yeni tutumla beraber açtığı yol ile psikiyatrinin serencamı yepyeni bir rota kazanmıştır. Daha sonraları psikiyatri alanında hizmet verecek Avni Mahmud, Avram de Castro, Derviş Paşa gibi isimler psikiyatri eğitimlerini Luigi Mongeri'nin yanında almışlardır. Dönemin önemli bir diğer gelişmesi ise psikiyatrinin, tabâbet-i akliye ve asabiye ismiyle nörolojiyle birlikte ayrı bir branş olarak Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin (Sivil Tıp Mektebi) müfredatında yer edinmesi olmuştur. Bilindiği kadarıyla nöroloji ve psikiyatri derslerinin hocalığını Lofçalı Derviş Paşa üstlenmiştir (Unat ve Samastı 1990). Nöropsikiyatri alanında Almanya'da ihtisas

Geliş Tarihi: 04.12.2023, **Kabul Tarihi:** 22.12.2023, **Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 29.12.2023

¹Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniv. Tıp Fak., Ruh Sağlığı ve Hastalıkları A.D, Ankara; ²Doç., Karamanoğlu Mehmetbey Üniv. Edebiyat Fak., Bilim Felsefesi ve Bilim Tarihi A.D, Karaman; ³Uzm., Bakırköy Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.

Dr. Kazım Cihan Can, e-posta: kazimcihancan@gmail.com

eğitimi almış olan Raşit Tahsin Bey [Tuğsavul] de dönemin sansüründen dolayı unvanında akliye ifadesini kullanamadığından ilkin emraz-ı asabiye (nöroloji) mütehasşısı ve muallimi unvanlarıyla 1898 yılında müstakil bir branş olarak akliye ve asabiye (nöropsikiyatri) eğitimini Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de (Askerî Tıp Mektebi) başlatmıştır (Rieder 1904). Bu tarihten önce akliye ve asabiye, adli tıbbın bir alt alanı olarak kabul edildiğinden Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar akliye ve asabiye ve akliye ve adliye olmak üzere iki ayrı ihtisas alanında çalışan psikiyatristler olmuştur (Unat ve Samastı 1990).

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde uzun savaşlar sonrası pek çok yetişmiş insanı kaybeden ve istihdam edecek yeni yetenekli insanların bulunmasında zorluklar yaşayan Osmanlı Devleti, genç Türkiye Cumhuriyeti'ne pek mütevazı bir miras bırakmıştır. Cumhuriyetin devraldığı yaklaşık dokuz yüz hekimden ancak otuz kadarı nöropsikiyatristti ve bunların da yaklaşık on kadarı adli hekim olarak kayıtlarda yer edinmişti (Unat ve Samastı 1990). Cumhuriyetin devraldığı bu mirasta, yetişmiş hekimlerin yanı sıra Toptaşı Bimarhanesi ismiyle bir akıl hastanesi, Mekteb-i Tıbbiye ismiyle bir tıp fakültesi ve askeri sağlık kurumu olan Gülhane Askeri Tıp Okulu bulunmaktaydı.

Psikiyatri gibi kendi gelişimiyle diğer pek çok başka bilimsel ve kültürel alanı etkileyen bir tıp dalının yüz senelik geçmişi tüm ayrıntılarıyla bir makalede ortaya koymak mümkün değildir. Ancak günümüze yön veren yol ayrımlarını tespit edip önemli noktalara birer çentik atmayı hedefleyebiliriz. Kısıtlı imkanlarla kendine has bir alan yaratan psikiyatriyi anlamak için özellikle psikiyatri hastaneleri, psikiyatri eğitimi ve uzmanlaşma, psikiyatri alanında yayınlanan akademik eserler, kurulan meslek örgütleri, düzenlenmiş bilimsel etkinlikler gibi belirli alanları ele almayı tercih ettik. Bu yolla psikiyatrinin ülkemizdeki tarihine dair giriş ve özet niteliğinde olan bu metinle birlikte alanın gelişimine odaklanarak, evriminde etkili olan faktörlere dair fikir verebileceğimizi umuyoruz.

PSİKİYATRİ HASTANELERİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında Üsküdar'da akıl hastanesi olarak hizmet veren Toptaşı Bimarhanesi, nüfusa oranla oldukça az yatağa sahip olması ve fiziki şartlardaki eksiklikler sebebiyle, ihtiyaç duyulan psikiyatrik tedavi hizmetlerini sağlamada yetersiz kalmıştır (Uzman 1933). Bu yetersizlikten dolayı Cumhuriyet öncesinde Bakırköy'de inşasına başlanan ve bitirilemeyen Reşadiye Kışlası'nın Gazi Mustafa Kemal'in imzasıyla akıl hastanesi yapılmak üzere yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir (Uzman 1941). Mazhar Osman [Uzman] öncülüğünde 1924 yılında, Reşadiye Kışlası hastaneye dönüştürülmüş, hastaların Toptaşı'ndan taşınması 1927 yılına kadar devam etmiş ve sonrasında Toptaşı Bimarhanesi

kapatılmıştır (Artvinli 2013). Böylelikle Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi adını alan bu kurum halen aynı yerde Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi ismiyle hizmet vermeye devam etmektedir. 1925 yılında psikiyatri dalı hastanesi olarak bölgelerine hizmet vermek amacıyla iki akıl hastanesi daha kurulmuştur ki bunlar; Manisa'da kurulan ve ilk başhekim Ali Muhlis Bey olan Manisa Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi ile Elazığ'da Ahmet Şükrü Emed'in ilk başhekim olduğu Elaziz Emraz-ı Akliye Hastanesidir.

Osmanlı'dan devralınan tek Tıp Fakültesinin psikiyatri bölümünde Raşit Tahsin Tuğsavul ve Fahrettin Kerim Gökay görev almıştır. Fakülte psikiyatri bölümünün idari ve eğitim hizmetleri 1926-1933 yılları arasında büyük ölçüde Fahrettin Kerim tarafından yürütülmüştür. Diğer akıl hastanelerine göre yatak sayısı çok kısıtlı olan bu klinik çoğunlukla nöroloji hastalarına hizmet vermiştir. Ayrıca Gülhane Askeri Hastanesi de asker olan psikiyatrik hastaları kabul etmekteydi, asker hekimler de ihtisasları sırasında nöropsikiyatri eğitimlerini bu klinikte alıyorlardı (Ataç 1996).

Cumhuriyetin ilk yıllarıyla beraber psikiyatrik sağlık hizmeti sunan kurum ve yatak sayılarında bir miktar artış gerçekleşmiş ise de bu artış ülkenin nüfusu ve ihtiyacına nazaran yetersiz kalmıştır. Akıl hastanelerinin kurulmasından önce akıl hastalarının çoğu tekkeler ve özelleşmiş köylerde barınmakta olduğu için (Bayat 1989) tekkelerin kapatılmasıyla hastanelerin yükü daha da artmıştır.

Cumhuriyetin onuncu yılı itibarıyla artan talepleri karşılamak üzere ülkedeki akıl hastalarına tedavi veren hastanelerin kapasiteleri artmış ve yeni hastaneler hizmete girmiştir. Mazhar Osman'ın Cumhuriyetin onuncu yılına özel olarak hazırladığı Sıhhat Almanakı'nda bin beş yüze yakın hastasıyla bu hastanelerin en büyüğü Bakırköy olmuştur. Bahsi geçen almanakta 1933 yılında Bakırköy Hastanesi dışında akıl hastalarına yataklı servis hizmeti veren kurumlar, Darülaceze, Gülhane Seririyatı, Manisa Emraz-ı Asabiye ve Akliye Hastanesi, Elazığ Emraz-ı Asabiye ve Akliye Hastanesi, Rum Balıklı Hastanesi, Yedikule Ermeni Hastanesi, Or-Ahayım Balat Musevi Hastanesi, Fransız La Paix Hastanesi olarak listelenmiştir (Uzman 1933).

Manisa ve Elazığ'daki akıl hastanelerinden sonra İstanbul dışında, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde 1945 yılında hizmet vermeye başlayan psikiyatri hastanesi daha önce Gülhane Tıp Akademisi'nin hocaları Nazım Şakir ve Rasim Adasal'ın öncülüğünde kurulmuştur (Sayıl 2015). Özellikle Rasim Adasal'ın kişisel katkılarıyla burada kültürel konulara ve psikanalize yönelik bir ilginin başladığından söz edilebilir. Ankara Üniversitesi'nin ardından, 1955 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, 1963 yılında Hacettepe Üniversitesi, 1965 yılında da Atatürk Üniversitesi ve sonrasında kurulan üniversiteler bünyesinde psikiyatri birimleri hem

poliklinik hem de yataklı servis hizmetleri vermeye başlamıştır. 1970'li yıllarda, daha önce belirtilen kurumların yanı sıra, Bakırköy'deki ilk örneği gibi, Adana, Samsun ve Erenköy SSK Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastaneleri, özel dal hastaneleri olarak hizmet vermeye başlamıştır. Rahmi Duman'ın kurduğu, 1951-1978 yılları arasında psikiyatri hastalarına yataklı servis ve ayaktan poliklinik hizmet veren Rahmi Duman Kliniği ise özel psikiyatri dal hastanelerinin ilk örneğidir.

XX. yüzyılın ortalarında antipsikotiklerin keşfi, ağır psikiyatrik hastalıkların tedavisi ve yönetiminde köklü değişikliklerin gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Ağır ruhsal hastalıkların süregelen doğası sebebiyle çoğu rahatsızlıkta tam iyileşme elde edilemese de yeni tedavi yöntemleriyle hastaların gündelik yaşama katılma imkanları artmıştır. Böylelikle tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hastane temelli yaklaşım yerini hastaların ayaktan tedavi ve takiplerinin sürdürüldüğü toplum temelli sağlık hizmeti modeline bırakmıştır. İlk kez 1960'lı yıllarda faaliyete geçen ancak kalıcı olamayan ruh sağlığı dispanserlerine benzer bir yapılanması olan toplum ruh sağlığı merkezleri 2008 yılından itibaren açılmaya başlanmıştır. Halen ülke genelinde aktif olarak çalışan bu merkezler çok sayıda hastaya hizmet vermeye devam etmektedir.

Yıllar içerisinde bir yandan giderek daha etkin psikiyatrik tedavi yöntemlerinin bulunması daha kapsayıcı bir ruh sağlığı anlayışını getirmiş, diğer yandan da psikiyatri alanına ve psikiyatrik rahatsızlıklarla ilgili damgalama kısmen de olsa azalmıştır. Böylelikle psikiyatrik hizmet talebi toplumun her kesiminde artış göstermiştir. Bu talebi karşılamaya yönelik olarak yapılan yasal düzenlemelerle 2000'lerde her devlet hastanesinde yataklı psikiyatri kliniği kurulması zorunlu hale getirilmiş ve büyük şehirlerde 80-200 yataklı psikiyatri klinikleri oluşturulmuştur. İstanbul Bakırköy, İstanbul Erenköy, Manisa, Bolu, Samsun, Adana, Elâzığ ve Trabzon Ataköy Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastaneleri bölge hastaneleri olarak belirlenmiştir. Yine birçok ilde madde bağımlılıklarının tedavi edildiği Alkol ve Madde Tedavi Merkezleri (AMATEM) kurulmuştur (Sağlık Bakanlığı 2011).

Son on yıl itibarıyla ülkemizin her ilinde devlete bağlı sağlık kuruluşlarında en az bir psikiyatrin görev yaptığı söylenebilir. Gerek devlet ve gerekse özel sağlık kuruluşlarında çalışan uzman sayısının artmasıyla psikiyatrik sağlık hizmetlerine ulaşabilmek geçmişe kıyasla günümüzde oldukça kolaylaşmıştır.

PSİKİYATRİ EĞİTİMİ VE UZMANLAŞMA

Osmanlı'da psikiyatri alanında faaliyet gösteren hekimler özel olarak bu alanda ihtisas yapmamışlardı. Luigi Mongeri, Avni Mahmud gibi hekimler bimarhanede usta çırak ilişkisi içerisinde yetişmiş ve çalışmış hekimlerdi. Akademik düzeyde bir psikiyatri eğitimini ilk kez Almanya'da Kraepelin'in yanında psikiyatri alanında uzmanlaşan Raşit Tahsin almış, daha

sonra Mazhar Osman başta olmak üzere pek çok psikiyatristin yetişmesine katkıda bulunmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından 1933 yılına kadar Tıp Fakültesi öğrencilerinin psikiyatri eğitimleri Raşit Tahsin ve arkadaşları tarafından sürdürülmüştür. Tıp fakültesinin yanı sıra Mazhar Osman yönetiminde önce Toptaşı'nda daha sonra da Bakırköy'de ve Gülhane Askeri Akademisi'nde uzmanlık eğitimi verilmiştir. Bu yıllarda nöroloji ve psikiyatri ayrı disiplinler olarak değerlendirilmemekte ve uzmanlar nöropsikiyatr olarak yetiştirilmekteydi. 1928'e kadar tıp alanında uzmanlık eğitimi yapılandırılmış bir çerçevede tanımlanmadığı için eğitimi veren hocanın yanında iki yıl kadar bulunmuş olmak ve hocadan bir sertifika yerine geçen belge almak, uzman olmak için yeterli sayılmıştır. 1928 yılında yayınlanan Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun ile uzmanlık eğitim süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. 1974 yılında ise eğitimleri resmi olarak birbirinden ayrılan nöroloji ve psikiyatri branşlarının her biri için eğitim süresi üç yıl olarak belirlense de 1983 yılında bu süre tekrar dört yıla çıkarılmıştır.

1933 yılında gerçekleşen ve köklü değişimlere yol açan Üniversite Reformu ile Dârülfünûn'un adı İstanbul Üniversitesi olarak değiştirilmiştir. Bu reformla Mazhar Osman da ordinaryüs profesör unvanıyla Tıp Fakültesi psikiyatri kliniğinin başına getirilmiştir. Ayrıca üniversitenin Tıp Fakültesi uhdesindeki öğrencilerin ve uzmanların nöroloji ve psikiyatri eğitimleri de Mazhar Osman idaresindeki Bakırköy'de verilmiştir (Erkoç 2004). Mazhar Osman ölümüne kadar Türk psikiyatrisinde en baskın figür olarak hekimlik ve hocalık faaliyetlerine devam etmiştir.

Mazhar Osman'ın başhekimlikten ayrılmasıyla 1942 yılında üniversite kliniği ve Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastane bölümleri arasında ayrıma gidilmiştir ve Bakırköy'de bakanlık ve üniversite adına iki ayrı aklıye ve asabiye uzmanlığı eğitimi verilmiştir. 1956 yılında ise üniversiteye tahsis edilen kısım, Çapa'daki yüz yataklı psikiyatri kliniğine taşınmıştır. İstanbul'da şehir merkezinde yer alacak bir psikiyatri hastanesinin kurulması bölge halkı tarafından muhalefetle karşılanmış ve "delileri semtimizde istemeyiz" sloganlarıyla protesto edilmiştir.

PSİKİYATRİ ALANINDA YAYINLANAN AKADEMİK ESERLER

Her ne kadar modern psikiyatrinin ortaya çıkışı ve nöropsikiyatrinin tıp fakültesi eğitim müfredatına müstakil bir branş olarak dahil edilmesi XIX. Yüzyılda gerçekleşmiş olsa da Osmanlı'da, II. Abdülhamit döneminde, II. Meşrutiyet'e kadar psikiyatri alanında yayın yapılması mümkün olmamıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Osmanlı'da ilk müstakil matbu Türkçe psikiyatri kitabı 1909 tarihli, Lofçalı Derviş Paşa'nın, Emanuel Regis'den çevirdiği Emraz-ı Akliye [Akıl Hastalıkları] adlı eser olmuştur. Daha sonra Avni Mahmud

Bey, Mazhar Osman, Ali Muhlis, Raşit Tahsin, Nazım Şakir, Mustafa Hayrullah Cumhuriyet öncesi dönemde psikiyatri alanında muhtelif eserler kaleme almıştır. Yine bu isimlerin birçoğu ve Fahreddin Kerim gibi hekimler de Cumhuriyet sonrasında harf devrimine kadar psikiyatri alanında eserler vermişlerdir. Cumhuriyetin ilanından sonra eski harflerle kaleme alınan eserler arasında Fahrettin Kerim'in Akıl Hastalıkları (1925), Mazhar Osman'ın Tababeti Ruhiye (I. Cilt 1927), Akıl Hastalıkları (1928) başlıklı kitapları sayılabilir. Latin harfleriyle yazılan ilk psikiyatri kitapları ise Mazhar Osman ve Fahreddin Kerim tarafından kaleme alınmıştır. Fahreddin Kerim'in Ruh Hastalıkları (1931), Mazhar Osman'ın Akıl Hastalıkları isimli, döneminde dört baskı yapmış (1928, 1935, 1941, 1947) kitabı, tıp öğrencileri ve uzman hekimler tarafından önemli bir başvuru kaynağı olarak kullanılmıştır. Yine Mazhar Osman'ın Tababet-i Ruhiye isimli kitabı beş cilt olarak planlanmış ancak sadece üç cildi yayımlanabilmiştir. Bu ciltler sırasıyla 1941, 1947 ve 1947'de yayımlanmıştır. İhsan Şükrü'nün nöropatoloji kitabı üçüncü cilt olarak basılmıştır. Sonraki yıllarda Rasim Adasal'ın üç ciltlik oldukça kapsamlı Psikonevrozlar (1948), Psikozlar (1949) ve Cinsel Bozukluklar (1954) ciltlerinde Ruh Hastalıkları isimli döneminde güncel bir başvuru kitabı kaleme almıştır. Rasim Adasal'ın bibliyografyasında psikoloji alanı ile ilişkili Medikal Psikoloji (1964), Tabii ve Hasta Cepheleri ile Cinsiyet Aşk Evlilik (1963) gibi eserler de bulunmaktadır. Bahsi geçen isimlerin yanı sıra Özcan Köknel, Ayhan Songar ve eserleri günümüzde halen başvuru kaynağı niteliğinde kullanılan Oğuz Arkonaç ve Orhan Öztürk gibi isimler psikiyatri eğitimi için önemli eserler vermişlerdir. 1980 sonrasında, Amerikan Psikiyatri Derneğinin sınıflandırma sistemi olan Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM) ve Dünya Sağlık Örgütü'nün Uluslararası İstatistiksel Hastalık Sınıflandırması ve İlgili Sağlık Sorunları (ICD) Türk psikiyatrisinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Yukarıda bahsi geçen kitapların dışında nöropsikiyatri alanında çıkarılan süreli yayınların başlangıcı da Cumhuriyet öncesi döneme kadar uzanır. İlk Türkçe dergi 1916-1918 yılları arasında Mazhar Osman tarafından yayınlanan ve on bir sayıdan oluşan Şişli Müessesesinde Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müsamereleridir (Erkoç 2001). Nöropsikiyatri alanında en uzun soluklu süreli yayın ise yine Mazhar Osman'ın imtiyaz sahibi olduğu, 1919 yılında başlayan ve 1951 yılında Mazhar Osman'ın ölümüne kadar yayınlanan İstanbul Seririyatı isimli dergidir. Bu derginin ilk bölümü tıbbi makalelerden oluşan fenni bölümden, ikinci bölümü ise güncel toplumsal ve sosyal olaylarla birlikte, duyurulara ve ölüm haberlerine yer verilen paramedikal veya, güncel olaylar ve haberler anlamına gelen, şu'un bölümünden oluşmaktaydı. Harf devrimine kadar eski harflerle yayınlanan dergi, 1928 yılı itibarıyla Latin harfleri olarak yayın hayatına devam etmiştir. Mazhar Osman'ın

ölümünün ardından 1952 ve 1962 yılları arasında düzensiz aralıklarla Acta Neuropsychiatrica isimli bir dergi de yayınlanmıştır. Fahreddin Kerim tarafından 1928 yılında yayınlanmaya başlanan ve 1983 yılına kadar düzensiz aralıklarla da olsa devam eden nöropsikiyatri ağırlıklı bir diğer tıp dergisi de Tıp Dünyası isimli süreli yayın olmuştur.

İlk kez 1964 yılında Türk Nöropsikiyatri Derneği tarafından yayımlanmaya başlanan Nöropsikiyatri Arşivi günümüzde yılda dört sayı olarak çıkmakta ve yayın hayatına uluslararası hakemli bilimsel dergi olarak devam etmektedir. Ayrıca 1983 yılında yayımlanmaya başlanan Düşünen Adam dergisi de erken dönem dergileri arasında gösterilebilir. Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği'nin bilimsel yayını olarak 1990 yılından beri düzenli olarak yayımlanan Türk Psikiyatri Dergisi ise halen SSCI başta olmak üzere pek çok uluslararası indekste taranmakta ve yayın faaliyetlerine devam etmektedir.

PSİKİYATRİ MESLEK ÖRGÜTLERİ

Nöropsikiyatlara ait bir meslek örgütü olarak Osmanlı Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti'nin kuruluş çalışmaları Avni Mahmud tarafından 1914 yılında başlamış olsa da araya giren Dünya Savaşı sebebiyle dernek ancak 1918 yılında kurulabilmiştir. Cemiyetin faaliyete geçmesiyle birlikte başkanlığa seçilen Mazhar Osman ölümüne kadar bu görevi sürdürmüştür. Bu cemiyet daha sonra Türk Nöropsikiyatri Derneği adını alarak faaliyetlerini günümüze kadar devam ettirmiştir (Erkoç 2000). Cemiyetin kuruluşunda başkanlık seçimi sürecinde Mazhar Osman ile ihtilafa düşen Raşit Tahsin Bey 1918 yılında Tababet-i Ruhiye Cemiyeti isimli bir cemiyet kurmuş ancak bu dernek 1926 yılından sonra faaliyetlerini sürdürmemiştir (Erkoç 2000). Cumhuriyetin erken dönemlerinde Fahreddin Kerim tarafından 1930'lu yıllarda Türkiye Akıl Hıfzıssıhası Cemiyeti kurulmuştur.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde psikiyatri bölümünün kurulmasıyla birlikte Ankara'da da psikiyatri alanında örgütsel faaliyetler başlamıştır. Rasim Adasal'ın Ankara Nöropsikiyatri Cemiyeti ismiyle kurduğu dernek, uzun yıllar hem nöropsikiyatristlere hem de halka yönelik düzenlediği konferans ve etkinliklerle faaliyetlerini sürdürmüştür. 1962 yılında ismi Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği olarak değiştirilmiştir (Öztürk ve Uluğ 2010).

1980'li yılların sonunda giderek artan sayılarıyla birlikte Türkiye geneline yayılan bazı psikiyatri asistanları ve genç uzmanlar, meslektaşların birbiriyle iletişim içinde bulunacağı ortak bir alan arayışına girdiler. Psikiyatri eğitimi ve sağlık hizmetlerindeki sorunların değerlendirilmesi, güncel bilimsel bilgiye ulaşımın kolaylaştırılması ve mesleki faaliyetlerin pekiştirilmesi amacıyla çıkılan bu yolda Psikiyatri Asistanları ve Uzmanları Derneği (PAUD) kuruldu. Bu grubun kıvılcımıyla

birlikte İstanbul ve Ankara'da muhtelif zamanlarda bir araya gelen Türk Nöropsikiyatri Derneği, PAUD ve Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği temsilcilerinin çabaları ve hazırlıkları neticesinde 1995 yılında Psikiyatri Derneği kuruldu. 1999 yılında ise Bakanlar Kurulu kararıyla dernek bugünkü ismini almış ve Türkiye Psikiyatri Derneği olarak faaliyetlerine devam etmiştir (Berber 2010, Boratav 2010).

Genel nöropsikiyatri çerçevesinde kurulan bu derneklerin yanı sıra, bir kısmı günümüzde halen faaliyet gösteren psikiyatri farmakoloji ve psikoterapi alt alanlarında özelleşmiş pek çok dernekler de kurulmuştur.

Meslek örgütlerinden başka 2000'li yıllarda, hekim, hasta ve hasta yakınlarının bir arada oldukları, özgül hastalıklar hakkında farkındalığı artırmayı, hasta ve hasta yakınları için bir iletişim ağı oluşturmayı, benzer sorunları yaşayan insanları bir araya getirerek tıbbi ve sosyal yardım imkanlarını genişletmeyi ve geliştirmeyi hedefleyen bazı dernekler kurulmuştur. Bu dernekler arasında farklı illerde ve merkezlerde kurulmuş dernekleri tek çatı altında birleştiren Şizofreni Dernekleri Federasyonu ve Otizm Dernekleri Federasyonu sayılabilir.

PSİKİYATRİ ALANINDA KONGRE, SEMPOZYUM VE BİLİMSEL ETKİNLİKLER

Kuruluşunun birinci yılında Osmanlı Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti'nin girişimleriyle, 1919 yılında Avni Mahmut'un fahri başkanlığı ve Mazhar Osman başkanlığında ilk psikiyatri kongresi toplanmıştır. Bu kongreler 1925 yılına kadar yılda bir gerçekleştirilmiştir. 1925 yılı itibarıyla iki yılda bir Milli Tıp Kongreleri yapılmaya başlanmıştır. Düzenlenen bu toplantılara dönemin nöropsikiyatri camiası pek çok etkinlikle katılım sağlamıştır. Milli Tıp Kongreleri'nin düzenlenmediği yıllarda ise yine cemiyetin çatısı altında nöropsikiyatri kongrelerinin düzenlenmesi Mazhar Osman'ın ölümüne kadar devam etmiştir.

Mazhar Osman'ın ölümünden sonra bu kongreler düzenli aralıklarla toplanmıştır. 1964 yılına gelindiğinde ise Türk Nöropsikiyatri Derneği ve Türkiye Akıl ve Hıfzısıhası Cemiyeti'nin birlikte düzenlediği ilk Milli Nöropsikiyatri Kongresi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin toplantı salonunda gerçekleştirilmiştir. İlk yıllarında psikiyatrinin yanı sıra nöroloji, nöroşirürji ve psikoloji ile ilişkili konular da kongre kapsamındayken 1987 yılından sonra nöroloji ve psikiyatri kongreleri ayrı ayrı düzenlenmeye başlamıştır. Yıllık olarak toplanan Ulusal Psikiyatri Kongreleri, daha önce üniversiteler ve özel dal hastaneleri tarafından dönüşümlü olarak düzenlenmekteyken, 1995 yılından beri Türkiye Psikiyatri Derneği sorumluluğunda düzenlenmeye başlamıştır. Dernek ayrıca 1996 yılından itibaren asistan eğitimini öncelleyen, Bahar Sempozyumları, Güz Okulları ve halen yıllık düzenlenen toplanan Klinik Eğitim Sempozyumlarını düzenlemektedir.

Bunların yanı sıra psikiyatri farmakoloji, psikoterapi ve diğer alanlarda özelleşmiş derneklerin düzenlediği müstakil kongreler de ulusal ve uluslararası düzeyde devam etmektedir.

SONUÇ

Bilimsel ve kurumsal alanlarda gelişen ve gelişmesine devam eden psikiyatrinin aksayan bir yönü olarak yasal yönü gösterilebilir. 1874'te Luigi Mongeri'nin Fransa'daki örneğinden esinlenerek hazırlanmış olduğu yasal düzenlemeler günümüzde ruh sağlığı alanındaki medikolegal sorunları karşılamakta yetersiz olduğu için bulunduğumuz çağı yakalayacak yeni bir ruh sağlığı yasasına ihtiyaç olduğu açıktır.

Bu yazıda, Cumhuriyet öncesi dönemden başlayarak günümüze kadar gelen süreçte psikiyatrinin Türkiye'deki tarihçesi ana hatları ve bazı önemli kavşak noktalarıyla birlikte betimlenmiştir. Belirli bir sorunu veya konuyu çerçeve içine almayı amaçlayan her metinde olduğu gibi psikiyatri tarihi içinde olduğu halde bu yazının içeriği dışında bırakılan bazı başlıklar vardır. Psikiyatrinin adli yönünün geçirdiği merhaleler, farmakolojik ve somatik tedavilerin Türkiye'ye girişi ve psikiyatri pratiğine etkileri, psikoterapilerin ve psikoterapi eğitiminin Türkiye'deki tarihsel süreci, psikiyatri hemşireliği disiplini ve pratiği, çocuk ve ergen ruh sağlığı bölümlerinin kuruluşu ve faaliyetleri yazının kapsamı dışında kalan başlıklardan bazılarıdır. Türkiye'de psikiyatrinin tarihini ve evrimini daha iyi anlamak için, bu konuların kendi tarihsel bağlamları içinde ayrı ayrı incelenmesi gerektiği açıktır.

Yazının kapsamı dışında kalan ve belki de en önemli konu ise hastalardır. Psikiyatri disiplininin var olmasının tek gerekçesi olan hastaların, psikiyatrinin tarihselliği içindeki değişimlere neredeyse her zaman, en kaba tabiriyle, yalnızca maruz kalan taraf olması belki de disiplinin doğasının bir ironisidir. Ancak genelde psikiyatri hastalarının, özelde de şizofreni, bipolar bozukluk ve depresyon vb. hastalarının geçmişinin psikiyatriden de önceye, insanlık tarihi kadar eskilere uzandığını düşünürsek, hastaları ve hastalıkları daha iyi tanımak ve anlamak için tarihlerini dikkatli ve titiz bir şekilde incelemek gerektiği ortaya çıkar.

Genç Cumhuriyet yaklaşık 20 nöropsikiyatrist ve tek akıl hastanesi olan Toptaşı Bimarhanesi'nde 300 kadar psikiyatri yatağının yanı sıra ve pek az sayıda yetişmiş eleman devralmıştı. Günümüzde ise halen hizmet vermekte olan 4000'i aşkın psikiyatristi ve yirmi bine yaklaşan psikiyatri yatak sayısıyla birlikte sağlık bakanlığına bağlı eğitim araştırma hastanelerinde ve tıp fakültelerinde yılda 250-300 civarı yeni psikiyatrist yetişmektedir. Bu hekimlerin sunduğu sağlık hizmetlerinin yanı sıra, düzenlenen bilimsel toplantılar, kongreler, ulusal ve uluslararası mecralarda yapılan yayınlar, çıkarılan dergiler ve basılan kitaplarla psikiyatri alanı hem tıbbi hem de akademik anlamda gelişimini sürdürmektedir.

KAYNAKLAR

- Artvinli F (2013) Delilik, Siyaset ve Toplum: Toptaşı Bimarhanesi (1873-1927). İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Ataç A (1996) Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kuruluşu. Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Bayat AH (1989) Türk dünyasında özellikle Anadolu tıbbi folklorunda akıl hastalıklarının tedavi yolları ve kaynakları. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ayrıbasım. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Berber S (2010) Psikiyatri Derneği'nin kuruluş ve kurumsallaşma süreci. Türkiye'de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği, O Öztürk, B Kaya (Ed), Ankara, Türkiye Psikiyatri Derneği Yayını, s. 53-8.
- Boratav C (2010) PAUD ve Türkiye Psikiyatri Derneği'ne doğru ilk adımlar. Türkiye'de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği, O Öztürk, B Kaya (Ed), Ankara, Türkiye Psikiyatri Derneği Yayını, s. 12-5.
- Erkoç Ş (2000) Osmanlı Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti'nin kuruluşu ve cemiyetin ilk celselerinin zabıtları, VI. Türk Tıp Tarihi Kongresi Program ve Bildiri Özetleri, İzmir, s. 1-3.
- Erkoç Ş (2001) İlk Türkçe nöropsikiyatri dergisi; Şişli Müessesesinde Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müsâmereleri, Tıp Tarihi Araştırmaları, 10: 119-37.
- Erkoç Ş (2004) Osmanlı'dan günümüze psikiyatri kurumları, İstanbul Dergisi, 48: 76-9.
- Erkoç Ş, Artvinli F (2011) Osmanlı Devleti'nde modern psikiyatrinin öncüsü: Dr. Luigi Mongeri, Hayat Sağlık, Sağlık Sosyal Bilimler Dergisi, 4: 58-61.
- Öztürk O, Uluğ B (2010) Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği. Türkiye'de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği, O Öztürk, B Kaya (Ed), Ankara, Türkiye Psikiyatri Derneği Yayını, s. 205-8.
- Rieder R (1904) Für die Türkei: Selbstgelebtes und Gewolltes, Jena, Gustav Fischer Verlag.
- Sayıl I (2015) Prof. Dr. Rasim Adasal'dan Günümüze Ankara Tıp Psikiyatrisi'nin Öyküsü. Ankara, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, s. 19.
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2011) Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023), Ankara, Sağlık Bakanlığı Yayını.
- Unat EK, Samastı M (1990) Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (Sivil Tıp Mektebi) 1867-1909, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, s. 44, 76.
- Uzman MO (1941) Tababeti Ruhiye I. Cilt, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 53.
- Uzman MO (Ed.) (1933) Bakırköy Emrazı Akliye ve Asabiye Hastanesi, Sıhhat Almanakı, İstanbul, Kader Matbaası.